

**РОЗКРИТТЯ ПРОБЛЕМИ ВІДСУТНОСТІ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ТА НАСТУПНОСТІ
В СИСТЕМІ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
В ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦЯХ В. В. РЮМІНА**

У статті автор розкриває історичні аспекти існуючої проблеми відсутності безперервності та наступності в системі технічної освіти на початку ХХ століття в педагогічних працях Володимира Володимировича Рюміна. Відсутність безперервності та наступності між міськими училищами і середнім технічним училищем, на думку В. В. Рюміна, відіграє в подальшому негативну роль у формуванні повноцінної загальної освіти випускників середнього технічного училища, які навчалися свого часу в міських училищах.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розкриваючи сутність принципу безперервності та наступності в системі технічної освіти в країні на початку ХХ століття В. В. Рюмін передбачав органічну єдність системи закладів освіти в підготовці висококваліфікованих фахівців для всіх галузей народного господарства. Система безперервності та наступності в технічній освіті мала безпосереднє віддзеркалення в народному господарстві та потребувала наявності єдиного навчального програмного зв'язку між існуючими ланками освіти: нижчої, середньої та вищої.

Характеризуючи діяльність В. В. Рюміна як фахівця в галузі середньої технічної освіти розглянемо його погляди на вирішення проблеми відсутності безперервності та наступності в системі технічної освіти. Невирішення цієї проблеми негативно впливало на розвиток та якість підготовки технічних кадрів в країні.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Безперервність та наступність в системі освіти є основними принципами, на яких базується сучасна освіта, зокрема освіта України (*Конституція України ст. 53, Закон України "Про освіту", ст. 6*). Дослідженням проблеми відсутності безперервності та наступності в системі технічної освіти на початку ХХ століття приділялася належна увага в монографіях дослідників історії технічної освіти початку ХХ століття М. М. Кузьміна, А. М. Веселова, в дисертаційному дослідженні, присвяченому розвитку технічної освіти початку ХХ століття Е. М. Луценко, в дослідженнях, проведених викладачами середніх технічних закладів освіти на початку ХХ століття М. Рудольфом і В. Свенцицьким.

Значну увагу питанню відсутності безперервності та наступності в системі технічної освіти на початку ХХ століття приділяв В. В. Рюмін, аналіз педагогічної діяльності якого, набуває своєї актуальності в наш час.

Формування цілей статті. Метою означеної статті є аналіз порушення зв'язку безперервності та наступності в системі технічної освіти на початку ХХ століття в педагогічних працях Володимира Володимировича Рюміна.

Виклад основного матеріалу. Основним недоліком забезпечення безперервності та наступності в системі технічної освіти В. В. Рюмін вважав недоцільність існування реальних училищ та пропонував замінити їх найближчим часом на середні технічні училища. "Технічні середні навчальні заклади повинні у найближчому майбутньому замінити сучасні реальні училища" [1]. Наслідком такого висновку стає невідповідність суті підготовки випускників реальних училищ змінам, які відбуваються в економіці і потребують структурних змін в системі навчання. Середні технічні училища, на думку В. В. Рюміна, є найбільш доцільними як основна складова ланка між нижчою загальною освітою і вищою технічною освітою, за умови відповідних змін в системі та структурі навчальних програм загальної та спеціальної освіти в середніх технічних училищах.

Слабкий розвиток середньої технічної освіти як основної ланки системи технічної освіти, В. В. Рюмін пов'язує з тим, що основний контингент для середніх технічних училищ планувалося відібрати з реальних училищ, відповідним чином сформувавши устав цих навчальних закладів, за яким зарахування до училища відбувалося на базі підготовки за навчальними програмами учнів реального училища за п'ятий клас. "Запропонована статутном училищ попередня підготовка учнів повинна полягати в проходженні курсу 5 класів реального училища або рівного йому за програмою загальноосвітнього навчального закладу" [1]. Фактично, як зазначає В. В. Рюмін, учні реальних училищ до середнього технічного училища не прийшли на навчання. "Кидати навчання в реальному училищі, – розмірковує В. В. Рюмін на місці учнів реального училища, – до закінчення курсу якого залишається всього два роки і йти на чотири роки в середнє технічне училище недоцільно" [1]. В результаті, зазначає В. В. Рюмін, задум представників влади, які планували розвивати середні технічні училища на базі реальних училищ, зазнав невдачі. "За час існування середніх механіко-технічних училищ, таких осіб не поступило до нього і десятеро" [1].

Вивчаючи структуру абітурієнтів, що проходили навчання в середніх технічних училищах на початку ХХ століття, було виявлено нові перетворення в соціальних групах суспільства, які стрімко змінювали

зміст, форму, цілі, напрямки реформування системи освіти. В результаті проведеного В. В. Рюмінім дослідження було встановлено, що основний склад середнього технічного училища почали складати вихованці міських училищ та церковно-парафіяльних. "Вони в даний час, – зазначає В. В. Рюмін, – і є головною складовою вихованців училища" [1]. Безпосередній прийом на навчання до технічних училищ із міського училища був неможливим по причині невідповідності навчальних програм в структурі системи освіти на початку ХХ століття в країні. Фактично, якісні зрушення в системі технічної освіти стали можливі за умови прийняття випускників міських училищ до середнього технічного училища. Таким чином, питання безперервності та наступності в системі технічної освіти було вирішено за рахунок річних підготовчих класів, які відкривалися при середніх технічних училищах. "На другий рік, – характеризує набір вступників до середнього технічного училища в Миколаєві, – довелося відкрити при ньому клас з підготовки і приймати до нього лише випускників міських училищ" [1]. В. В. Рюмін вважав, що цей вимушений захід з відкриття підготовчих класів ставав основною умовою подальшого розвитку і розв'язання проблематики існування середніх технічних училищ.

Розв'язання проблеми питання безперервності та наступності зв'язку розглядалося на сторінках педагогічної преси викладачами технічних закладів освіти. "Для досягнення необхідного комплексу зазвичай доводиться вдаватися до відкриття підготовчих класів для того, щоб підготувати в ці училища учнів нижчих типів загальноосвітніх учбових закладів", – наголошував М. Рудольф в статті "До питання про реорганізацію середньої та нижчої технічної освіти" у 1903 році [2].

Розвиток середньої технічної освіти як складової в системі безперервності та наступності в технічній освіті гальмувався, на думку В. В. Рюміна, слабкою підготовкою учнів у міських та церковно-парафіяльних школах, та значною невідповідністю навчальних програм середніх технічних училищ та міських училищ. Аналізуючи свої спостереження за учнями міських училищ, В. В. Рюмін зазначає вкрай слабкі знання учнів цих училищ. "Чи занадто скорочене програмне навчання в міських училищах, чи вплив середовища, але більшість таких осіб є досить мало розвиненими" [6]. Розкриваючи недоліки підготовки вихованців міських училищ, які стають основним контингентом середніх технічних училищ, викладач В. Свенцицький підкреслює недостатність їхньої підготовки з математики, що стає на заваді розвитку логічного міркування майбутнього техника: "В курсі математики міських училищ зовсім відсутня алгебра, а викладання арифметики та геометрії не досягає мети – розвитку в учнях здатності методично мислити та розмірковувати, без чого самостійна розумова діяльність зовсім неможлива" [3].

Фактично відсутність безперервності та наступності між міськими училищами і середнім технічним училищем, на думку В. В. Рюміна, відіграє в подальшому негативну роль у формуванні повноцінної загальної освіти випускників середнього технічного училища, які навчалися свого часу в міських училищах. В. В. Рюмін зазначає, що учні самостійно намагаються надолужити "білі плями" в своєму загальному розвитку, але отримані ними знання мають не систематичний та хаотичний характер.

У 1912 році проблему безперервності та наступності переходу учнів міських училищ до середніх навчальних закладів в тому числі і в середні технічні училища намагалися вирішити на державному рівні через введення додаткових навчальних дисциплін у міських училищах (введення елементів алгебри, геометрії та фізики). Але загальний рівень підготовки учнів міських училищ залишався вкрай низьким і потребував реформування загальної системи освіти в країні.

Становлення середньої технічної освіти як основної ланки технічної освіти в країні на початку ХХ століття проходило в умовах відсутності зв'язку з вищою технічною школою.

Характеризуючи обмежені можливості випускників середніх технічних училищ в отриманні вищої технічної освіти, В. В. Рюмін визначає їхні перспективи: "Середні технічні училища дають їх випускникам звання техніки з досить обмеженими правами. Одним із таких прав є право на вступ до вищих технічних навчальних закладів. Однак, це право є вужче ніж права осіб, які закінчують реальні училища або кадетські корпуси, тим паче вони є вужче прав осіб, що закінчують гімназії" [1].

Обмеженість доступу випускників середніх технічних училищ до вищих технічних закладів освіти була закладена в принципах, задекларованих представниками офіційної влади царату. "Щоб кожна школа відповідала виключно видам підготовки промислових діячів відповідного рівня і не слугувала для переходу в школу по підготовці діячів вищого розряду", – наголошувалося в "Проекті загального нормального плану промислової освіти в Росії" [4].

Розкриваючи позицію царського уряду обмежувати доступ випускникам середніх технічних училищ до вищих технічних шкіл, професор М. М. Кузьмін надає характеристику причин цього явища: "До вищих навчальних закладів, вважали вони (представники царського уряду), варто було допускати лише випускників гімназій, тобто молодь, яка належить до найбільш привілейованих верств суспільства, а реальні училища, а тим паче технічні навчальні заклади, які належать до середніх прошарків населення, повинні були випускати вихованців в життя та готувати їх до того, щоб вони займали середні командні посади в промисловості, торгівлі і транспорті" [5].

В. В. Рюмін, проводячи дослідження з визначення причин обмеженості прав вихованців середніх технічних училищ на отримання вищої технічної освіти, визначає низку актуальних проблем, які стають на заваді безперервності та наступності в системі технічної освіти в країні.

В. В. Рюмін дослідив вступ вихованців середніх технічних училищ до вищих технічних закладів освіти за складанням іспитів та за конкурсом атестатів.

Досліджуючи питання вступу до вищого навчального закладу і складання іспитів із математики, фізики та російської мови, В. В. Рюмін визначає той факт, що досить суттєво різняться програми підготовки з математики в середніх технічних училищах із гімназіями та реальними училищами. "Щодо програми з елементарної математики середніх технічних училищ, то вони не збігаються з гімназійними" [1]. В свою чергу, зазначає В. В. Рюмін і той факт, що лише гімназійна програма з математики відповідає програмним вимогам вступу до вищих технічних шкіл. Оцінюючи перспективи випускників середніх технічних училищ на вступному іспиті з математики до вищих технічних закладів освіти порівняно з випускниками гімназій та реальних училищ, В. В. Рюмін розкривав існуючу нерівність умов вступу для вихованців середніх технічних училищ.

Аналізуючи матеріали робіт В. В. Рюміна, які присвячені цій проблемі, приходимо до висновку, що Володимир Володимирович приділяв особливу увагу висвітленню невигідного положення вихованців середнього технічного училища під час іспитів з математики при вступі до вищих технічних закладів порівняно з випускниками гімназій та реальних училищ. "У той час як абітурієнти реальних училищ та гімназій з'являються на конкурсний екзамен до вищого навчального закладу через три місяці після того, як склали випускний екзамен з математики, випускники технічних шкіл приймають участь у конкурсі через три роки після екзамену з математики, який проходив при переході з першого класу до другого" [1]. Таким чином, на думку В. В. Рюміна, випускники середнього технічного училища на конкурсному екзамені з математики можуть застосовувати лише залишкові знання 3-річної давнини, що суттєво впливає на якість відповіді абітурієнта.

Продовжуючи дослідження аналізу підготовки учнів середніх технічних училищ до іспитів у вищому навчальному закладі з російської мови, В. В. Рюмін констатує факт відсутності, взагалі, в програмі навчання в середніх технічних училищах підготовки учнів з російської мови. "Освітніх предметів... в училищі не проводять. В тому числі на жаль було відсутнє викладання російської мови. В результаті, – наголошує В. В. Рюмін, – до кінця курсу училища, учні пишуть більш безграмотно, ніж вони писали при вступі" [2]. Недосконалість навчальної програми для середніх технічних училищ, на думку В. В. Рюміна, є результатом того, що на екзамені з російської мови абітурієнти середніх технічних училищ отримували незадовільні оцінки.

Проводячи аналіз невідповідності навчальних планів та програм середніх технічних училищ і вимог до знань абітурієнтів вищих технічних шкіл, викладач В. Свенцицький у статті "Причини нестачі" підсумував цей факт: "Середні технічні училища не можуть бути навчальними закладами, які готують до вищої школи" [3]. Проблема слабкої навчальної підготовки вихованців середнього технічного училища знаходить своє відображення в навчальних планах і навчальних програмах, особливо це стосувалося підготовки за загальноосвітніми дисциплінами, відмічає таке положення кандидат педагогічних наук Е. М. Луценко в своєму дисертаційному дослідженні "Розвиток середньої спеціальної освіти в Україні в другій половині XIX століття" [6].

У результаті детального ознайомлення та порівняння програм з фізики середнього технічного училища з програмами гімназій та реальних училищ В. В. Рюмін зробив висновок, що учні середніх технічних училищ отримують кращу підготовку, ніж гімназисти та учні реальних училищ. Перевагою, на його думку, є той факт, що в училищі фізичні явища за програмою навчання паралельно підлягають розгляду з позицій механіки та хімії. "Тільки екзамен з фізики для техніків легше, ніж для реалістів та гімназистів, тому що програма з фізики в технічних училищах є більш різноманітною, ніж в загальноосвітніх середніх школах. Полегшує цей іспит і знання техніки, в широких межах механіки та хімії, які викладають в технічних училищах як окремі предмети" [1].

В. В. Рюмін приділив значну увагу аналізу альтернативної можливості вступу до вищої технічної школи випускників середніх технічних училищ за конкурсом атестатів. Завдяки проведеному В. В. Рюмінім дослідженню було встановлено, що можливість бути зарахованими випускникам середніх технічних училищ на вакантні місця у вищих навчальних закладах за конкурсом атестатів була мінімальною. Розкриваючи сутність проблеми В. В. Рюмін довів, що випускники гімназій та реальних училищ мали нічим не підкріплений пріоритет. "Там, де зарахування відбувається за конкурсом атестатів для них вільних вакансій не залишається. Вакансії заповнюються послідовно особами, які закінчили гімназії, потім реальні училища і вже після них випускниками середніх училищ інших типів" [5].

Підтримував прогресивні намагання В. В. Рюміна надати рівні можливості випускникам середніх технічних училищ з випускниками гімназій вступати до вищих технічних шкіл на сторінках Технічної і комерційної освіти на початку XX століття викладач Назаров, який наголошував, що з вихованця середнього технічного училища можливо отримати більш якісно підготовленого інженера, який

знайомий із практичним застосуванням отриманих знань, крім того, добре розуміється на праці робітника і майстра. "Перетворення найбільш видатних по своїх здібностях середніх техніків на інженерів зовсім не небажано і не не вигідно для держави. В усякому разі вигідніше за випуск інженерів-білоручок, якими виходять в більшості випадків з вищих училищ вихованці гімназій. Ми вважаємо, що принцип вільної конкуренції на промисловому терені для обох категорій осіб, що вступають у вищі спеціальні училища, має бути прийнятний" [7].

Розкриваючи прогресивні намагання надати рівні можливості випускникам середніх технічних училищ з випускниками гімназій і реальних училищ, В. В. Рюмін провів узагальнення з обґрунтуванням у статистичному звіті за 1906-1909 роки кількості випускників миколаївського середнього механіко-технічного училища, які поступили до вищої технічної школи. "Таким чином, – констатує В. В. Рюмін, – лише 24 % випускників, які закінчили училище, пішли до вищої школи" [1]. В результаті В. В. Рюмін підтвердив наявність невирішеної проблеми.

Висновки. В. В. Рюмін вважав недоцільність існування реальних училищ і заміни їх найближчим часом на середні технічні училища. Наслідком такого висновку стає невідповідність суті підготовки випускників реальних училищ змінам, які відбуваються в економіці країни і потребують структурних змін в системі освіти.

Фактично, якісні зрушення в системі технічної освіти, на думку В. В. Рюміна, стали можливі за умови прийняття випускників міських училищ до середнього технічного училища. Таким чином, питання безперервності та наступності в системі технічної освіти прийняли форму річних підготовчих класів, які відкривалися при середніх технічних училищах. В. В. Рюмін вважав, що цей вимушений захід із відкриття підготовчих класів ставав основною умовою подальшого розвитку і розв'язання проблематики існування середніх технічних училищ.

Розвиток середньої технічної освіти як складової в системі безперервності та наступності в технічній освіті, гальмувався, на думку В. В. Рюміна, слабкою підготовкою учнів у міських та церковно-парафіяльних школах та значною невідповідністю їхнього рівня програмам середніх технічних училищ.

Відсутність безперервності та наступності між міськими училищами і середнім технічним училищем, на думку В. В. Рюміна, відіграє в подальшому негативну роль у формуванні повноцінної загальної освіти випускників середнього технічного училища, які навчалися свого часу в міських училищах. В. В. Рюмін зазначає, що учні самостійно намагаються надолужити "білі плями" в своєму загальному розвитку, але отримані знання мають несистематичний та хаотичний характер.

Досліджуючи питання вступу до вищого навчального закладу і складання іспитів з математики, фізики та російської мови, В. В. Рюмін визначає той факт, що досить суттєво різняться програми підготовки з математики в середніх технічних училищах з гімназіями та реальними училищами.

Підсумовуючи можливі перспективи випускників середніх технічних училищ вступити до вищої технічної школи на умовах іспиту, В. В. Рюмін відмітив добру підготовку вихованців середніх технічних училищ лише з фізики, але загалом за підсумком середнього балу всіх іспитів шанс бути зарахованим у них, залишався незначним.

Було встановлено, що можливість бути зарахованими випускникам середніх технічних училищ на вакантні місця у вищих навчальних закладах за конкурсом атестатів була мінімальною. Розкриваючи сутність проблеми В. В. Рюмін довів, що порядок зарахування за конкурсом атестатів до вищої технічної школи випускників гімназій та реальних училищ мали нічим не підкріплений пріоритет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рюмін В. В. К вопросу о среднем техническом образовании / В. В. Рюмин // Техническое и коммерческое образование. – 1909. – № 8. – С. 1–16.
2. Рюмин В. В. К вопросу о технических железнодорожных училищах / В. В. Рюмин // Техническое и коммерческое образование. – 1908. – № 2. – С. 1–12.
3. Свенцицкий В. Причины недостатка в техниках / В. Свенцицкий // Техническое и коммерческое образование. – 1915. – № 4. – С. 14–28.
4. Проект общего нормального плана промышленного образования в России. – С. Петербург, 1886. – 2 с.
5. Кузьмин Н. Н. Низшее и среднее специальное образование в дореволюционной России / Николай Николаевич Кузьмин. – Челябинск : Южно-Уральское книжное издательство, 1971. – 59 с.
6. Луценко Е. Н. Развитие среднего специального образования на Украине во 2 половине XIX века : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Елена Николаевна Луценко. – Киев, 1991. – 196 с.
7. Назаров. Среднее промышленное образование / Назаров // Техническое и коммерческое образование. – 1915. – № 2. – 10 с.
8. Рудольф Н. К вопросу о реорганизации среднего и низшего технического образования / Н. Рудольф // Техническое и коммерческое образование. – 1903. – № 2. – 8 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Riumin V. V. K voprosu o srednem tekhnicheskome obrazovanii [To the Question on the Secondary Technical Education] / V. V. Riumin // Tekhnicheskoe i kommercheskoe obrazovanie [Technical and Commercial Education]. – 1909. – № 8. – С. 1–16.
2. Riumin V. V. K voprosu o tekhnicheskikh zheleznodorozhnykh uchilishchakh [To the Question of the Technical Railway Educational Establishments] / V. V. Riumin // Tekhnicheskoe i kommercheskoe obrazovanie [Technical and Commercial Education]. – 1908. – № 2. – С. 1–12.
3. Svetsitskii V. Prichiny nedostatka v tekhnikakh [Reasons of Technicians' Lack] / V. Svetsitskii // Tekhnicheskoe i kommercheskoe obrazovanie [Technical and Commercial Education]. – 1915. – № 4. – С. 14–28.
4. Proekt obshchego normal'nogo plana promyshlennogo obrazovaniia v Rossii [The Project of the General Normal Plan of the Industrial Education in Russia]. – S. Peterburg, 1886. – 2 s.
5. Kuz'min N. N. Nizshee i srednee spetsial'noe obrazovanie v dorevoliutsionnoi Rossii [Primary and Secondary Specialized Education in the Pre-Revolutional Russia] / Nikolai Nikolaevich Kuz'min. – Cheliabinsk : Yuzhno-Ural'skoe izdatel'stvo, 1971. – 59 s.
6. Lutsenko E. N. Razvitiye srednego spetsial'nogo obrazovaniia na Ukraine vo 2 polovine XIX veka [The Secondary Specialized Education Development in Ukraine at the Second Half of the XIX Century] / Elena Nikolaevna Lutsenko. – Kiev, 1991. – 196 s.
7. Nazarov. Srednee promyshlennoe obrazovanie [Secondary Industrial Education] / Nazarov // Tekhnicheskoe i kommercheskoe obrazovanie [Technical and Commercial Education]. – 1915. – № 2. – 10 s.
8. Rudol'f N. K. voprosu o reorganizatsii srednego i nizshego tekhnicheskogo obrazovaniia [To the Question of the Reorganization of the Secondary and Primary Technical Education] / N. K. Rudol'f // Tekhnicheskoe i kommercheskoe obrazovanie [Technical and Commercial Education]. – 1903. – № 2. – 8 s.

Матеріал надійшов до редакції 08.08. 2013 р.

Paskalenko V. V. Раскрытие проблемы непрерывности и последовательности в системе технического образования в стране в начале XX века в педагогических трудах В. В. Рюмина.

В статье автор раскрывает исторический аспект проблемы непрерывности и последовательности в системе технического образования в начале XX века в педагогических трудах Владимира Владимировича Рюмина. Отсутствие непрерывности и последовательности между городскими училищами и средним техническим училищем, по мнению В. В. Рюмина, играет в дальнейшем негативную роль в формировании полноценного общего образования выпускников среднего технического училища, которые учились в свое время в городских училищах.

Paskalenko V. V. Disclosing the Problem of the Continuity and Consistency in the System of the Technical Education in the Country at the Beginning of the XX Century in V. V. Riumin's Pedagogical Works.

In his article the author discloses the historical aspect of the continuity and consistency problem in the system of the technical education at the beginning of the XX century in the V. V. Rumin's pedagogical works. The absence of the continuity and consistency between the city vocational schools and the secondary vocational school, in V. V. Riumin's view, plays hereafter the negative role in the formation of the alumni's meaningful general education of the secondary vocational school, who have studied in the city vocational schools at the proper time.